

К вопросу освоения «новых территорий»

После окончания Зимней войны возникла проблема заселения и освоения территорий, отошедших от Финляндии к СССР по договору от 12.03.1940 г. Всё финское население Карельского перешейка и Северного Приладожья покинуло свои земли, на которых они жили веками. Потери территории Финляндии составили около 10 %, число эвакуированных тоже было в этих пределах и превысило 400 тыс. человек.

Для разрешения вопроса освоения «новых», то есть приобретённых в результате войны территорий, была разработана Государственная программа, утверждённая Советом Народных комиссаров весной 1940 года. Ещё раньше, в 1937-м году, была утверждена Инструкция о порядке привлечения, отбора и направления сельскохозяйственных переселенцев из малоземельных районов СССР в места с недостатком рабочей силы.

Что касается специфики Карельского перешейка, то речь идёт не о недостатке работников, а о полном их отсутствии. За исключением небольшого числа бывших дореволюционных дачников преклонного возраста, задержанных военными и размещёнными в Терийоках, граждан Финляндии, желающих остаться на утраченных территориях перешейка, не нашлось. Переселенческая программа в этом районе состояла из трёх этапов.

Первый этап — 1940 — 1941й годы. По причине начала войны 1941-45 г на этом этапе сделать практически ничего не удалось. Очень незначительное число жителей центра СССР успело проникнуться идеей переезда в Финляндию — (так тогда называли простые люди Карельский перешеек), покинув места векового обитания. Но тем не менее из Ярославской, Вологодской, Тверской, Ленинградской областей прибыли работники, которые в силу малочисленности и малого периода между войнами сделать практически ничего не успели.

Kysymys ”uusien alueiden” käyttöönotosta

Talvisodan päätyttyä syntyi asuttamisen ja käyttöönottamisen ongelma Suomen Neuvostoliitolle 12.3.1940 päivätyn sopimuksen (Moskovan rauhansopimus 1940) mukaisesti luovuttamista alueista. Koko Karjalan kannaksen ja Laatokan pohjoispuolisen alueen suomalainen väestö oli jättänyt maa-alueet, joilla he olivat eläneet vuosisatoja. Suomen alueen menetykset olivat noin 10 %, evakuoitujen määrä oli myös näissä rajoissa, ja ylitti 400 000 ihmistä.

”Uusien” sodan lopputuloksena saatujen alueiden käyttöönottamisen kysymyksen ratkaisemiseksi valmisteltiin Kansan komissaarien neuvoston keväällä 1940 vahvistama valtiollinen ohjelma. Jo aikaisemmin, vuonna 1937, hyväksyttiin ohjesääntö menettelystä maatalouden siirtolaisten käyttämisestä, valinnasta ja suuntaamisesta Neuvostoliiton maan puutteessa olevilta alueilta työvoimapulasta kärsiville alueille.

Mikä koskee Karjalan kannaksen erikoisuuksia, niin kyse ei ole työntekijöiden puutteesta, vaan kokonaan heidän puuttumisesta. Lukuun ottamatta muutamaa entistä jo ennen vallankumousta Terijoen alueella asunutta sotilaiden pidättämää iäkästä huvila-asukasta, Suomen kansalaista, jotka olisivat halunneet jäädä menetetyille kannaksen alueelle, ei löytynyt. Siirtolaisohjelma tällä alueella muodostui kolmesta vaiheesta.

Ensimmäinen vaihe – vuodet 1940 - 1941. Sodan 1941–45 alkamisen johdosta, ei tässä vaiheessa käytännössä onnistuttu tekemään mitään. Hyvin vähäinen määrä Neuvostoliiton keskiosan asukasta ehti vakuuttumaan ideasta Suomeen muuttamisesta – (niin tuohon aikaan tavalliset ihmiset kutsuivat Karjalan kannasta), jätettyään vuosisataisen asuinpaikkansa. Mutta siitä huolimatta Jaroslavl, Vologdan, Tverin, Leningradin alueilta saapui työntekijöitä, jotka vähäisen määrän ja lyhyen sotien välisen aikajakson aikana eivät käytännössä ehtineet tehdä juuri mitään.

К этому времени относится один пример, очень показательный. В тридцатые годы продолжилось воплощение грандиозных планов по электрификации и индустриализации СССР. В свете этих проектов были созданы каскады электростанций на равнинных реках, в том числе на Волге. Самый показательный пример неудачного решения гидротехнических задач — это строительство электростанции в районе Рыбинска и создание Рыбинского водохранилища. Рукотворный водоём затопил огромную территорию, уничтожив несколько городов, в частности Мологу и сотни малых населённых пунктов.

Одной из таких затопленных деревень была Ягорба, что входила в Ярославскую область. Населению жить было негде, дома остались на дне водоёма и когда им весной 1940-го поступило предложение сменить «место прописки» и переехать в Крым или на Карельский перешеек, то они на общем собрании приняли решение переехать. Посмотрев на берега Чёрного моря и на воды озера Вammeljärvi, что в волости Уусикиркко, вся деревня приехала в Мустамяки, где потомки тех жителей живут до сих пор. А посередине деревни на одном из домов по сей день красуется надпись: «Ягорба». Так они хотели назвать своё новое место обитания, но власти не разрешили и нарекли их колхоз именем любимого вождя.

Второй этап — 1944-1950 г. Это была вторая, самая массовая волна организованных переселений из районов, не затронутых боевыми действиями в ходе Великой Отечественной Войны. Это Вологодская, Ярославская, восточная часть Калининской (Тверской) области, Кировская, Рязанская и некоторые другие области и республики. К примеру Татария.

Советское наступление на Карельском перешейке началось 9 июня, а к 20 числу весь южный берег Вуоксинской системы от Ладоги до Эурепя был занят советскими войсками. По мере продвижения военных вместе с ними двигались специальные уполномоченные (совслужащие), в задачу

Нäihin päiviin asti on jäänyt yksi esimerkki, hyvin kuvaava sellainen. 1930-luvulla jatkui mahtipontisten sähköistämissuunnitelmien ja Neuvostoliiton teollistamisen *ilmentymänä*. Näiden projektien valossa luotiin sähkövoimaloiden portaittaiset vesiputoukset (kaskadit) tasankojokiin kuten Volgaan. Kuvaavin esimerkki hydroteknisten tehtävien epäonnistuneesta päätöksestä oli vesivoimalaitosten rakentaminen Rybinskin alueelle ja rakentaa Rybinskin patojärvi. Keinotekoinen vesistö tulvi laajalla alueella tuhoten useita kaupunkeja, muun muassa Mologan ja satoja pieniä asutuskeskuksia.

Yksi näistä tulvan alle joutuneista kylistä oli Jagorba, joka kuului Jaroslavlin alueeseen. Väestöllä ei ollut paikkaa missä asua, talot jäivät vesistön pohjalle ja kun heille keväällä 1940 tarjottiin "vakituisen asuinpaikan" vaihtamista ja muuttamista Krimille tai Karjalan kannakselle, niin he yhteisessä kokouksessa päättivät muuttaa. Tarkasteltuaan Mustanmeren rantoja ja Vammeljärven vesiä, sekä Uudenkirkon kuntaa, koko kylä muutti Mustamäkeen, jossa näiden asukkaiden jälkeläiset ovat asuneet aina näihin päiviin asti. Ja keskellä kylää yhdessä taloista on maalattuna tähän päivään asti kirjoitus: "Jagorba." Niin he halusivat nimetä uuden elinympäristönsä, mutta viranomaiset eivät sitä sallineet ja nimesivät heidän kolhoosinsa rakkaan johtajan nimellä.

Toinen vaihe – vuodet 1944–1950. Tämä oli toinen, massiivisin organisoitujen siirtojen aalto alueilta, joihin taistelutoimet Suuren isänmaallisen sodan aikana eivät olleet koskettaneet. Näitä olivat Vologdan, Jaroslavlin, Kalininin (Tverin) alueen itäinen osa, Kirovin, Rjazanin alueet ja eräät muut alueet ja tasavallat. Esimerkiksi mainittakoon Tataria.

Karjalan kannaksella Neuvostoliiton hyökkäys alkoi 9. kesäkuuta, ja 20. päivään mennessä neuvostojoukot olivat ottaneet haltuun koko Vuoksen eteläpuolisen rannan Laatokasta Äyräpähän asti. Siirrettäessä sotilaita heidän kanssaan siirtyi erityisvaltuutettuja (neuvostopalvelijat), joiden tehtäviin kuului kaiken

которых входило учесть всё оставленное финнами имущество, оборудование, жилой фонд, инвентарь и прочие материальные ценности. Это мог быть и представитель военной комендатуры. Эти мероприятия проводились с целью предотвратить мародёрство и расхищение военными оставленного финским населением имущества, которое солдаты, а более того командиры, считали трофеями и использовали по своему усмотрению.

В частности первые переселенцы волости Метсаяпиртти отмечали, что почти во всех домах, уцелевших в ходе боёв, отсутствовали двери, окна, а в некоторых даже были разобраны и печи, не говоря уж о печной арматуре. Воинские части, занимавшие при наступлении окружающие населённые пункты, дислоцировались с 1944-го года в лесу в сторону Ладоги, а не в домах соседних деревень. Для обеспечения бытовых условий в землянках и блиндажах они и использовали двери, окна и даже складывали в них печи, «заимствуя» подручный материал из окрестных домов.

Поэтому когда стали прибывать первые переселенцы, то многие столкнулись с неприятными сюрпризами. Дело шло к зиме, а в доме ни окон, ни дверей. Правда уже в начале 1945-го года в Метсаяпиртти привезли немецких военнопленных на постройку моста через Вийсийоки. Параллельно с исполнением основной работы немцы в нескольких домах установили двери и заделали окна.

Народ в старинных областях СССР не очень охотно поддержал призыв руководителей страны к переселению в места, про которые в силу безграмотности многие вообще не слышали. Направленные туда вербовщики не всегда могли толком прояснить тонкости переезда и условия дальнейшего существования переселенцев. Кроме того Советский Союз ещё более года был в состоянии войны с Германией, а затем с Японией. Всё трудоспособное мужское население либо было ещё в армии, либо работало в оборонной сфере и в деле освоения обрётённых земель помочь не могло.

суомalaisen omaisuuden, välineistön ja asuinvarannon laskeminen, sekä muiden jäljellejääneen arvoesineiden inventointi. Sellainen saattoi olla myös sotilaskomendatuurin edustaja. Nämä toimet toteutettiin estämään sotilaiden suomalaisen väestön jäljelle jättämän omaisuuden ryöstelyn ja anastuksen, jota sotilaat ja ennemminkin johtajat pitivät sotasaaliina ja käyttivät oman harkintansa mukaan.

Muun muassa ensimmäiset Metsäpirtin kunnan uudisasukkaat havaitsivat, että lähes kaikissa taloissa, jotka olivat säilyneet taistelujen aikana, ei ollut ovia, ikkunoita, ja joistakin ovat jopa purettu uunikalusteista. Joukko-osastot, jotka hyökkäyksen aikana olivat miehittäneet ympäröivät asutuskeskukset, sijoitettiin vuodesta 1944 metsässä Laatokan suuntaan, eikä naapurikylien taloihin. Elinolosuhteiden takaamiseksi maamajoissa ja korsuissa käytettiin myös ovia, ikkunoita ja jopa pinottiin niihin uuneja, ”lainaten” käden ulottuvilla olevaa materiaalia lähistön taloista.

Niinpä kun ensimmäisiä uudisasukkaita alkoi saapua, monet joutuvat törmäämään ikäviin yllätyksiin. Talvi teki tuloaan, mutta talossa ei ollut ikkunoita eikä ovia. On totta, että jo alkuvuodesta 1945 Metsäpirttiin tuotiin saksalaisia sotavankeja rakentamaan siltä Viisjoen ylitse. Samanaikaisesti perustustöiden ohessa saksalaiset asensivat ovet ja tukkivat ikkunat muutamissa taloissa.

Neuvostoliiton vanhoilla alueilla kansa ei kovin halukkaasti tukenut maan johtajien kutsua muuttaa paikkaan, josta monet eivät yleensä lukutaidottomuuttaan olleet koskaan edes kuulleetkaan. Sille alueelle lähetetyt värvärit eivät aina pystyneet järjellä selvittämään siirtymisen vivahteita eikä uudisasukkaiden tulevan olemassaolon edellytyksiä. Lisäksi Neuvostoliitto oli vielä yli vuoden sodassa Saksan kanssa ja sitten Japanin kanssa. Koko työkykyinen miespuolinen väestö oli joko vielä armeijassa tai työskenteli puolustusteollisuuden alalla, eikä voinut auttaa vasta saadun maan käyttöönnotossa.

Поэтому качество сельскохозяйственных рабочих, призванных организовать и приумножить богатство новых земель, было ниже любых требований. Как правило это были вдовы, иногда с несколькими детьми, старики либо мужчины солидного возраста, не годные к службе. Много было инвалидов, комиссованных из армии по тяжёлым ранениям.

Постепенно ситуация стала выправляться и переселение стало принимать массовый характер. Этому способствовали и условия переезда на Карельский перешеек. Вся страна после войны была в разрухе и те условия и льготы, что предоставлялись переселенцам в сравнении с жизнью остального народа были райской жизнью.

Государство предоставляло транспорт и бесплатную перевозку к месту нового жительства скота, имущества и самих переселенцев. Вес имущества и животных не должен был превышать 2000 кг. Глава семьи получал 1000 рублей подъёмных и по 300 рублей на каждого члена семьи. В условиях колхозного строя с выплатой заработка зерном и продуктами, и то, если был удачный год, некоторые увидели живые деньги в таком количестве впервые.

По месту нового обитания семье переселенца выделялось бесплатно жильё, а что самое удивительное, разрешено было построить частный дом. В условиях тотальной государственной собственности это было прямым поворотом к капитализму. Некоторые жители деревень Райю и Рийска не переминули этим воспользоваться. С мест боёв и покинутых мест расположений воинских частей были привезены брёвна, из которых и были сделаны дома. Некоторые строения впоследствии были властями конфискованы в госсобственность, потому что строители не были переселенцами по программе и права на стройку не имели. Но продолжили в них жить, так как являлись работниками хозяйств, конфисковавших их дома.

Siksi organisoimaan ja uusien maiden rikkauksien kartuttamiseen kutsuttujen maataloustyöntekijöiden laatu oli kaikkien vaatimusten alapuolella. Yleensä nämä olivat leskiä, joilla joskus oli useita lapsia, vanhuksia tai kunnioitettavassa iässä olevia miehiä, jotka eivät kelvanneet palvelukseen. Oli paljon invalideja, jotka oli vapautettu armeijasta vakavasti haavoittuneina.

Vähitellen tilanne alkoi helpottua ja uudelleensijoittaminen sai massiivisen luonteen. Tätä helpottivat muuton edellytykset Karjalan kannakselle. Koko maa oli sodan jälkeen raunioina ja olosuhteet ja helpotukset, joita tarjottiin siirtolaisille verrattuna muun kansan elämään, olivat kuin paratiisissa.

Hallitus tarjosi kuljetuksen sekä karjan, omaisuuden ja itse siirtolaisten ilmaisen siirtämisen uuteen asuinpaikkaan. Omaisuuden ja eläinten paino ei saanut ylittää 2000 kg. Perheen pää sai 1000 ruplaa muuttoavustusta ja 300 ruplaa jokaisesta perheenjäsenestä. Kolhoosijärjestyksen olosuhteissa palkka maksettiin viljalla ja tarvikkeilla, ja jos oli hyvä vuosi, jotkut näkivät käteistä rahaa siinä määrässä ensimmäistä kertaa.

Uudessa asuinpaikassa siirtolaisperheelle tarjottiin ilmainen asunto, ja mikä hämmästyttävintä, lupa rakentaa oma talo. Täydellisessä valtion omistuksen olosuhteissa se oli suora käänös kohti kapitalismia. Jotkut Raajun ja Riiskan kylän asukkaat eivät tätä siirtymistä hyödyntäneet. Taistelupaikoista ja hylätyistä joukko-osastojen sijoituspaikoista tuotiin tukkeja, joista tehtiin myös taloja. Joitakin rakennuksia myöhemmin takavarikoitiin viranomaisten toimesta valtion omaisuudeksi, koska rakentajat eivät olleet ohjelman mukaisia uudisasukkaita ja heillä ei ollut rakennusoikeutta. Mutta edelleen he jatkoivat asumista siellä, sillä he olivat heidän talojensa takavarikoineiden tilojen työntekijöitä.

Прибывшим на Карельский перешеек выделялась корова или ссуда на её приобретение в размере 3000 рублей. Вся беда была в том, что коров в таком количестве в наличии не было, а потом, когда стал поступать скот из побеждённой Германии, часто уже не было и денег.

На каждую семью выделялся гектар земли, но я не знаю случаев, когда бы он реально был предоставлен. Во-первых, его было бы некому и нечем обрабатывать. Рабочий день в полях в страду составлял 12 и более часов. Вспахивали лопатой, целыми гектарами. Иногда раненой лошадью, выбракованной из армии по причине невозможности использования.

Во-вторых, не было семян, а то, что предоставляло государство на посадку, надо было сдать после уборки в поставки по очень строгим правилам до зёрнышка и клубня.

А в-третьих, такого количества земли просто не было в наличии и при всём желании, выполнить свои обязательства государство бы не смогло. Впрочем, гектары никто и не требовал, потому что получив что-либо в личную собственность, этот собственник тут же попадал в налоговую кабалу. С яблонь надо было сдать яблоки, от куриц — яйца, от коровы -молоко и т.д. Поэтому чуть не всё сельское население было должно государству, ведь не каждый год урожай на яблоки или вишни, а сдавать всё равно надо. Но переселенцы от долгов по недоимкам освобождались и ещё на три последующих года от госпоставок и налогам по ним.

Так что взвесив все «за» и «против» семьи фронтовиков, прибывших с войны к разорённым домам своим, часто снимались с насиженных мест и ехали в далёкую «новую, но чужую» для них землю. Это выражение Ворошилова, из его доклада о результатах Финской войны. По мере укрепления созданных переселенцами хозяйств и налаживанию новой жизни, широкое распространение получило шефство промышленных предприятий и организаций, а также воинских частей и учебных заведений над сельхозпредприятиями.

Karjalan kannaksella saapuneille annettiin lehmä tai laina sen hankintaa varten määrältään 3000 ruplaa. Koko ongelma oli siinä, että lehmiä ei ollut saatavilla siinä määrin, ja sen jälkeen, kun karjaa alkoi tulla voitetusta Saksasta, usein ei ollut enää rahaakaan.

Kullekin perheelle annettiin hehtaari maata, mutta en tiedä tapauksia, milloin sitä tosiasiallisesti olisi myönnetty. Ensinnäkin sitä ei olisi kukaan ja millään ollut muokkaamassa. Työpäivä pelloilla kesäkiireissä kesti 12 tuntia tai ylikin. Kokonaisia hehtaareja kaiveltiin lapioilla. Joskus haavoittuneella hevosella, joka oli armeijan hylkäämä johtuen mahdottomuudesta käyttää sitä.

Toiseksi - ei ollut siemeniä, vaan että ne, jotka valtio myöntäisi istutusta varten, täytyi erittäin tiukoilla säännöksillä antaa sadonkorjuun jälkeen hankintaan kylvösiemeniksi ja mukuloiksi.

Kolmanneksi, tällaista määrää maata ei yksinkertaisesti ollut saatavilla ja toivomuksista huolimatta valtio ei olisi voinut täyttää velvoitteitaan. Kuitenkaan kukaan ei myöskään vaatinut hehtaareja, koska saatuaan jotain henkilökohtaista omaisuutta, omistaja olisi välittömästi joutunut vero-orjuuteen. Omenapuista piti saada omenoita, kanasta munia, lehmästä maitoa jne. Siksi lähes kaikki maaseutuväestö olisi ollut velkaa valtiolle, sillä eihän joka vuosi tule omena – tai kirsikkasatoa, mutta luovuttaa kaikesta huolimatta täytyy. Mutta uudisasukkaat vapautettiin verorästiveloista ja vielä kolme seuraavaa vuotta valtion hankinnoista ja niiden veroista.

Niinpä punnittuaan kaikki asiat "puolesta" ja "vastaan" sodasta omiin hävitettyihin taloihinsa palanneiden rintamamiesten perheet usein lähtivät pois kotikonnuiltaan ja siirtyivät pitkälle heille "uuteen, mutta outoon" maahan. Tämä oli Voroshilovin ilmaus hänen raportistaan Suomen sodan tuloksista. Lujittamalla luotujen uudisasukkaiden maatiloja ja uuden elämän kuntoon saattamista, laaja levitys sai teollisuusyritysten ja -järjestöjen johtajiston sekä sotilasjoukko-osastojen ja -opetuslaitokset maatalousyritysten *yläpuolelle*.

Находясь в более привилегированных условиях заводы лучше снабжались, имели фиксированный рабочий день и возможность помочь селу в посевную и уборочную страду. А кроме того в решении некоторых технических и строительных проблем в то время было бы без шефов не обойтись.

Третий этап — 1951-1960г. В этот период народное хозяйство практически было уже восстановлено. На Карельском перешейке шли процессы реорганизации мелких хозяйств, не способных решать серьёзные задачи. Они объединялись с соседними хозяйствами и ту картину, которую можно наблюдать на карте и Запорожского поселения, и перешейка в целом создали именно в эти годы. Совхоз, а ныне Акционерное Общество «Гражданский» и есть продукт такой реорганизации середины 50-х годов. В перестроечные времена он не только не развалился и не прекратил своё существование, а наоборот вышел в число самых передовых в России.

В 1956-м году была упразднена Карело-Финская ССР, образованная в 1940-м году, граница которой шла по реке Тайпалеенйоки и далее по озеру Суванто. Изменилась граница Ленинградской области и отодвинулась за Приозерск. Земли северного берега вернулись из состава К-ФССР обратно в Метсэпиртти ещё ранее. Практически надобность в массовом переселении людей из других областей страны отпала. Появилась сельскохозяйственная техника, специалисты по её обслуживанию. Начался приток вольнонаёмных граждан и наоборот, отток людей, прибывших как переселенцы, но не принявшие эти места как свою новую Родину. Многого они не сделали того, что от них требовали. Много чего сломали из того, что лучше бы сохранить. Но тем не менее, сделали они гораздо больше того, что может человек, поэтому роль переселенцев, тех, кто приехал сюда в делёжках 40-х, неоценима, за что им от потомков огромное спасибо.

Шуйский Б.А..

Etuoikeutetuimmissa olosuhteissa olleet tehtaat olivat paremmin varusteltuja, niillä oli kiinteä työpäivä ja mahdollisuus auttaa kylää kylvössä ja sadonkorjuussa kesäkiireellä. Ja sitä paitsi joidenkin teknisten ja rakentamisen ongelmista päättäminen tuohon aikaan ei olisi käynyt ilman johtajia.

Kolmas vaihe – vuodet 1951–1960. Tänä ajanjaksona kansantalous oli käytännöllisesti katsoen entisöity. Karjalan kannaksella oli käynnissä uudelleenorganisointi pientiloilla, jotka eivät pystyneet ratkaisemaan vakavia ongelmia. Ne yhdistettiin naapuritiloihin ja siihen kuvaan, jota voidaan tarkkailla kartalla ja Zaporozhkojen asuttaminen, ja kannas kokonaisuudessaan luotiin nimenomaan näinä vuosina. Sovhoz – valtion toimitila, nykyään osakeyhtiö "Kansalainen" ja 50-luvun puolivälin sellaisen uudelleenjärjestelyn tuote. Uudelleen- rakentamisen aikoina se ei vain luhistunut eikä lakannut olemasta, vaan päinvastoin tuli kaikkein edistyksellisimpien joukkoon Venäjällä.

Vuonna 1956 lakkautettiin Karjalais-suomalainen sosialistinen neuvostotasavalta, joka oli perustettu vuonna 1940, ja jonka raja kulki Taipaleenjokea pitkin Suvantojärveen. Leningradin alueen raja muuttui ja siirtyi Käkisalmen taakse. Pohjoisrannan maat palautuivat Karjalais-suomalaiselta sosialistiselta neuvostotasavallalta takaisin Metsäpirtille jo aiemmin. Käytännössä ihmisten massamuuton tarve maan muilta alueilta katosi. Maatalouskoneita ilmaantui ja niiden ylläpidosta vastaavia asiantuntijoita. Alkoi työhön pestautuneiden kansalaisten virta ja päinvastoin siirtolaisiksi saapuneiden ihmisten ulosvirtaus, jotka eivät hyväksyneet näitä paikkoja uudeksi kotimaakseen. He eivät olisi voineet tehdä paljoa enempää, mitä heiltä vaadittiin. Paljon sellaista purettiin, mikä olisi ollut parempi säilyttää. Mutta siitä huolimatta he tekivät paljon enemmän sellaista, kuin mihin ihminen pystyy, sillä 40-luvun lopulla saapuneiden siirtolaisten rooli oli kallisarvoinen ja josta heille jälkeläisten suurkiitos.

Shuiski B. A.